

Over de kinderen van Eustaas II en Ida van Boulogne: een herwaardering van het bronnenmateriaal

HORST VAN CUYCK

Over de kinderen van Eustaas II, graaf van Boulogne (1047-1087) en Lens (1054-1087), en Ida van Lotharingen (+ 1113) is reeds veel geschreven. Hun bekendste zoon is ongetwijfeld de grote kruisvaarder Godfried van Bouillon (+ 1100). Hun oudste zoon Eustaas volgde in 1087 zijn vader op als graaf van Boulogne en hun jongste zoon Boudewijn werd in 1100 koning van Jeruzalem.¹ Het koppel zelf genoot eveneens grote naam en faam: hij verdiende zijn sporen aan de zijde van Willem de Veroveraar op het slagveld van Hastings en zij ontwikkelde een indrukwekkend kerkelijk netwerk en werd na haar dood heilig verklaard.²

Enkele historici vermelden sporen van andere kinderen van Eustaas en Ida van Boulogne, maar in de meeste gevallen worden die met één pennenstreek als onwaar afgedaan.³ In deze bijdrage werpen we een blik op het beschikbare bronnenmateriaal dat een licht kan werpen op het al dan niet bestaan van die andere kinderen.

---

¹ Over de zonen van Eustaas II en Ida: J.C. ANDRESSOHN, *The Ancestry and Life of Godfrey of Bouillon* (Bloomington, 1947). A.V. MURRAY, *The Crusader Kingdom of Jerusalem: A Dynastic History, 1099-1125* (Oxford, 2000). H. J. TANNER, *Families, friends, and allies: Boulogne and politics in northern France and England, c. 879-1160* (Leiden, 2004).

² Over Eustaas II en Ida raadplege men H. VAN CUYCK, *De Graaf en de Heilige. Eustaas en Ida van Boulogne* (Oostkamp, 2013) (en de literatuur daar vermeld). H. VAN CUYCK & V. LAMBERT, 'Ida van Lotharingen', in: *Nationaal Biografisch Woordenboek* 21 (Brussel, 2014), *ter perse* (en de literatuur daar vermeld). H. J. TANNER, *Families, friends, and allies: Boulogne and politics in northern France and England, c. 879-1160* (Leiden, 2004).

³ Zie bijvoorbeeld N. HUYGHEBAERT, 'La mère de Godefroid de Bouillon, la comtesse Ide de Boulogne', in: *Publications de la section historique de l'institut Grand-Ducal de Luxembourg*, 95 (1981), 43-63. Ook A.-J. BIJSTERVELD, 'Aristocratic Identities and Power Strategies in Lo-wer Lotharingia. The Case of the Rode Lineage (Eleventh and Twelfth Centuries)' in: M. MARGUE, *La Lotharingie en question : identités, oppositions, intégration. Actes des 14es Journées lotharingiennes*, 10-13 octobre 2006, Université du Luxembourg (Luxemburg, 2012) 177.

Tijdens de regering van Eustaas II kwam de historiografie in het graafschap Boulogne voorzichtig op gang en in 1080-1087 werd een genealogie van het grafelijke huis opgesteld die de afstamming van de graven via Karel de Grote tot Priamus van Troje terugvoerde.⁴ De auteur van de *Genealogia comitum Buloniensium* noemt drie zonen van Eustaas en Ida: Eustaas, Godefridus *qui nunc est dux Lotharingiae* en Boudewijn.⁵

De genealogie werd na 1087 verder aangevuld en in één van de manuscripten (Parijs, B.N., lat. 4998) lezen we dat het koppel vier zonen had: Willem, Godfried, Boudewijn en Eustaas. Deze genealogie dateert uit de eerste helft van de 13de eeuw.

De *Genealogia* is niet de enige bron waarin een vierde zoon vermeld wordt. Zo spreekt Willem van Tyr in zijn *Historia* over drie broers van Godfried van Bouillon: *tertius fuit dominus Willelmus, vir inclytus, a paterna et fratrum honestate simul et strenuitate non degener*. Deze vierde broer zou niet meegetrokken zijn op kruistocht, maar in Boulogne gebleven zijn.⁶ Willem van Tyr schreef zijn kroniek in 1170-1184 en steunde op ouder bronnenmateriaal, zoals de kroniek van Fulcher van Chartres, kapelaan van Boudewijn van Boulogne, die zijn werk kort na 1100 op schrift stelde.⁷ Fulcher vermeldt helaas niets over de afkomst van de broers Godfried van Bouillon, Eustaas III en Boudewijn, zelfs niet de naam van de ouders.⁸

Mathilde van Boulogne, dochter van Eustaas III en echtgenote van de latere koning Steven van Blois, nam omstreeks 1130 het initiatief tot de canonisatie van haar grootmoeder Ida van Boulogne. De monniken van de priorij van Le Wast, de bewakers van Ida's graf, werden gevraagd om haar biografie op schrift te stellen.⁹ De priorij van Le Wast was door Ida

---

⁴ L. GENICOT, *Etudes sur les principautés Lotharingiennes* (Leuven, 1975) 217-306 (Université de Louvain. Recueil de travaux d'histoire et de philologie, 6e série, 7).

⁵ *Genealogia comitum Buloniensium*, ed. L.C. BETHMANN, MGH, SS, IX (Hannover, 1851) 301. L. GENICOT, *Etudes*, 260-261.

⁶ *Willemi Tyrensis Archiepiscopi Chronicon*, ed. R.B.C. HUYGENS (Turnhout, 1986) 2 vols. (Corpus Christianorum Continuatio Medievalis, 68 & 68a), lib. IX, cap. V.

⁷ *Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, ed. H. HAGENMEYER (Heidelberg, 1913).

⁸ *Ibid.*, 206.

⁹ Van de Vita is slechts één handschrift gekend: Brussel, Koninklijke Bibliotheek, Hs. 1770-77 (14de eeuw). Zie J. VAN DEN GHEYN, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique*, II, 1902, 396. *Bibliotheca Hagiographica Latina antiquae et mediae aetatis* (Brussel, 1898-1899) nr. 4141; *Novum supplementum*, 449. *Patrologia Latina*, CLV, 1854, kol. 437-438. *Acta Sanctorum*, April. II, 141-145 (3e ed. 141-146). Exc. in *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, XIV (Parijs, 1877) 113-115. Franse vertaling in: *Légendaire de la Morinie ou vies des Saints de l'ancien diocèse de Thérouanne* (Boulogne, 1850) 99-110. De Brabantse hagiograaf Jean

gesticht ca. 1096.¹⁰ Een zekere Hugo uit de abdij van Cluny was een van de eerste monniken in Le Wast. Aan hem wordt ook de *Vita* van Ida toegeschreven.¹¹ In elk geval werd de vita op schrift gesteld door een monnik van Le Wast tussen 1130 en 1136.¹² Door deze tekst zijn we bijzonder goed ingelicht over Ida van Boulogne.

De auteur van de *Vita* besteedt uiteraard enige aandacht aan het huwelijk en de nakomelingen van Ida. Ze zou als jong meisje een droom gehad hebben waarin haar geopenbaard werd dat ze later kinderen zou krijgen die *possiderent regnum et imperium*. Iets verder lezen we dat de voorstelling bewaarheid werd, want ze kreeg drie zonen: een graaf en twee koningen.

Dat is de enige informatie die de auteur ons over de kinderen van Ida verschaft. De zonen van Ida verhoogden haar roem en ondersteunden haar faam. Het feit dat ze de moeder was van drie grote kruisvaarders, onder wie de bevrijder van het H. Graf en de koning van Jeruzalem, ondersteunde de claim van heiligheid. Het is dan ook vanzelfsprekend dat alleen deze drie zonen vermeld worden in de tekst. Het is immers zeer goed mogelijk dat de vierde zoon, Willem, omwille van zijn jeugdige leeftijd niet is meegetrokken op kruistocht (zoals Willem van Tyr vermeldt). Misschien is hij ook jong gestorven, wat zou verklaren waarom hij in geen enkele oorkonde van zijn ouders opduikt.

Dochters van graven en gravinnen werden erg zelden vermeld in de bronnen. Dat noch de *Genealogia* van de graven van Boulogne noch de *Vita* van de H. Ida dochters vermelden, hoeft dus niet noodzakelijk te betekenen dat Eustaas en Ida geen dochters gehad hebben. Er zijn bovendien verschillende bronnen die gewag maken van dochters.

Omstreeks 1123-1141 schreef de Anglo-Normandische kroniekschrijver Ordericus Vitalis zijn *Historia Ecclesiastica*. De auteur was Benedictijner monnik in de abdij van Saint-Evroul in Normandië en vatte het plan op om een geschiedenis van zijn klooster te schrijven. Het resultaat was

---

Gielemans schreef in de 15de eeuw ook een biografie van de H. Ida, eigenlijk een samenvatting van de 12de-eeuwse *Vita*. Zie *Bibliotheca Hagiographica Latina*, nr. 4142.

¹⁰ L.H. COTTINEAU, *Répertoire topo-bibliographique des abbayes et prieurés*, II (Mâcon, 1937) kol. 3425. D. HAIGNERÉ, 'Notice historique et archéologique sur le prieuré de Saint Michel du Wast', in: *Mémoires de la Société des Antiquaires de la Morinie*, 9 (1851), 2ème partie, 1-58.

¹¹ D. HAIGNERÉ, *Notice*, 13. Zie ook *Histoire littéraire de la France*, XI (Parijs, 1869) 134-135.

¹² B. DE GAFFIER, *Sainte Ide de Boulogne et l'Espagne*, 69. N. HUYGHEBAERT, *La mère de Godefroid de Bouillon*, 45.

een kerkgeschiedenis vanaf het ontstaan van het christendom tot in 1141, met zeer veel aandacht voor de algemene geschiedenis van Engeland en Normandië. De drie zonen van Eustaas II van Boulogne duiken diverse malen op in het relaas van Ordericus, maar hij vermeldt ook twee dochters. Zo schrijft hij dat Eustaas en Ida drie zonen hadden *et filiam quae nupsit quarto Henrico imperatori Alemannorum*.¹³ Op een andere plaats lezen we dat Cono van Montaigu getrouwd was met een zuster van Godfried van Bouillon: *Cono ... qui sororem Godefredi ducis conjugens habebat*.¹⁴

In het *Cantatorium*, de kroniek van de abdij van Saint-Hubert, lezen we Cono van Montaigu gehuwd was met Ida, een dochter van Lambert de Oude, een edelman uit Luik, die in de abdij van Saint-Hubert begraven was.¹⁵

De *Kroniek van Brogne* (1211) vermeldt dan weer Ida, zuster van Godfried van Bouillon, die een eerste keer gehuwd was met Cono van Montaigu en een tweede keer met Hugo van Rethel; ze zou de moeder zijn geweest van Boudewijn de Bourg, koning van Jeruzalem.¹⁶

De verhalende bronnen brengen weinig uitsluitsel over het al dan niet bestaan van een of meerdere dochters van Eustaas en Ida. In zijn studie over de heren van Cuijk wees Coldewey reeds op een oorkonde uit 1096 die volgens hem het mysterie kan oplossen.¹⁷ Het betreft een oorkonde van Ida, gravin van Boulogne, waarin zij met toestemming van haar zonen Eustaas, Godfried en Boudewijn delen van haar allodia te Genappes aan de abdij van Affligem schenkt; ze bevestigt tevens de schenking die haar zoon Godfried aan de abdij deed.¹⁸ De getuigenlijst

---

¹³ Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica*, ed. M. Chibnall (Oxford, 1968) II, 206. August le Prevost, die de *Historia* in 1840 uitgaf, noteerde dat Ordericus zich hier vergist heeft en dat deze dochter nooit bestaan heeft (deel II, 175).

¹⁴ Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica*, ed. M. Chibnall, II, 166.

¹⁵ C.G. ROLAND, 'Les seigneurs et comtes de Rochefort', in: *Annales de la Société archéologique de Namur* 20 (1893) 63-141 (sp. 109-111). A.V. Murray, 'The army of Godfrey of Bouillon, 1096-1099: Structure and dynamics of a contingent on the First Crusade', in: *Revue belge de Philologie et d'Histoire* 70 (1992) 301-329 (sp. 305).

HANQUET (K.), *La chronique de Saint-Hubert dite Cantatorium*, Académie Royale de Belgique, Commission Royale d'Histoire, *Recueil de textes pour servir à l'étude de l'histoire de Belgique* (Brussel, s.a.; 1906 2de druk) 1-255, 181.

¹⁶ A.F. LE PAIGE, *Histoire de l'Ordre Héréditaire du cigne, dit L'Ordre souverain de Clèves* (Clèves, 1780) 127-130.

¹⁷ J.A. COLDEWEIJ, *De Heren van Kuyc 1096-1400* (Tilburg, 1981) 7-10.

¹⁸ L.A.J.W. BARON SLOET, *Oorkondenboek der Graafschappen Gelre en Zutfen tot op den Slag van Woeringen, 5 juni 1288*, I (s Gravenhage, 1872) 195. E. de Marneffe, *Cartulaire de l'abbaye d'Affligem et des monastères qui en dépendaient* (Leuven, 1901) 13.

van deze oorkonde stelt ons in staat om een hypothese te formuleren over het bestaan van een dochter van Eustaas en Ida. De getuigenlijst van dergelijke schenkingsoorkonden van allodiale goederen bevatten immers de namen van familieleden wiens instemming nodig was voor de vervreemding van familiale bezittingen. Eerst komen de geestelijken aan bod: Lambertus en Robertus, kapelaans. Daarna volgen Gerard, graaf van Gelre, en zijn broer Hendrik. Het geslacht van Wassenberg-Gelre was verwant aan de gravin van Boulogne.¹⁹ Gerard, Hendrik en hun oom getuigen ook in een oorkonde van gravin Ida voor de abdij van Nijvel en Gerard en zijn oom duiken eveneens op in verband met de verkoop van het kasteel van Bouillon aan bisschop Otbert van Luik.²⁰ Ook de volgende getuige in de rij, Godschalk “van Iacen” treedt verschillende malen op als getuige en is vermoedelijk een verwant van de gravin. Vervolgens verschijnen Hendrik van Cuyck, Arnulf van Rode en Cono van Montaigu op het toneel. Verschillende bronnen noemen Cono van Montaigu als de schoonbroer van Godfried van Bouillon en dit kan zijn aanwezigheid hier verklaren. Vóór Cono en vóór Arnulf van Rode komt Hendrik van Cuyck aan bod. Het is de vroegste vermelding van de toenaam “van Cuyck” (de Cuc). Deze Hendrik van Cuyck was een zoon van Herman van Malsen, graaf in Teisterbant. De familierelatie tussen het huis van Boulogne / Bouillon en de Cuyck kan enkel via een huwelijk tot stand gekomen zijn; dit zou dan een huwelijk zijn tussen een dochter van Ida van Boulogne en Herman van Malsen. Het feit dat een broer van Hendrik van Cuyck de naam Godfried kreeg, wijst ook in die richting.

De roem van de kruisvaarders-zonen uit Boulogne heeft er ongetwijfeld toe bijgedragen dat de andere kinderen van Eustaas en Ida in de schaduw kwamen te staan of dat hun bestaan naar het rijk der fabelen werd verwezen. Een analyse van het beschikbare bronnenmateriaal wijst evenwel op het bestaan van een vierde zoon van Eustaas II en Ida van Boulogne én van minstens één dochter, de stammoeder van de familie van Cuyck.

---

¹⁹ H.H. JONGBLOED, ‘De Flamenses in de elfde eeuw. Oorsprong en ontplooiing van het Gelderse gravenhuis’, in: *Bijdragen en Mededelingen Gelre*, 109 (2008) 27.

²⁰ MGH, *Diplomata*, VI, *Diplomata Heinrichs IV*, 2, 619. M. GYSSELING EN A.C.F. KOCH, *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta. I. Teksten* (Brussel, 1950) 393.